

БРОНЗАВАЯ СЯКЕРА НАРТЫКЕНСКАГА ТЫПУ Ў НИЗОЎЯХ ГАРЫНІ

М. М. Крывальцэвіч

*Інстытут гісторыі НАН Беларусі, вул. Акадэмічная, 1,
220072, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь, mikola.kryvaltsevich@yandex.by*

Прапануюцца вынікі ідэнтыфікацыйнага, параўнальна-тыпалагічнага аналізу бронзавай сякеры тыпу *Nortysken*, а таксама спадарожнай ёй сякеры тыпу *Goloty* бронзавага веку, якія знойдзены ў 2022 г. каля Давыд-Гарадка (Столінскі раён, Брэсцкая вобласць). Рэгістрацыя артэфекта і археалагічнае абследаванне месца выяўлення знаходкі праводзілася аўтарам у 2022 г. Сякера тыпу *Nortysken*, якая магла выкарыстоўвацца ў якасці зброі, адпавядае прыкметам усходніх прыбалтыйскіх сякер і датуецца адпаведна III перыядам бронзавага веку. Храналогія сякеры тыпу *Goloty* паводле аналогій на тэрыторыі Польшчы, вызначаецца на заканчэнне I і пачатак II перыяду бронзавага веку. Знойдзеныя сякеры – імпорт з прыбалтыйскіх рэгіёнаў праз басейн Буга ў Прыпяцкае Полессе. Выкарыстанне разгледжаных імпартаваных бронзавых сякер адбывалася ў тшцінецкі перыяд (сярэдні і позні этапы развіцця) і было, напэўна, звязана з запатрабаванасцю ранняга метала носьбітамі тшцінецкай культуры Прыпяцкага Полесся.

Ключавыя словы: Прыпяцкае Полессе; бронзавы век; бронзавыя сякеры; параўнальна-тыпалагічны аналіз; тшцінецкае культурнае кола.

БРОНЗОВЫЙ ТОПОР НОРТИКЕНСКОГО ТИПА В НИЗОВЬЯХ ГОРЫНИ

Н. Н. Кривальцевич

*Институт истории НАН Беларуси, ул. Академическая, 1,
220072, г. Минск, Республика Беларусь, mikola.kryvaltsevich@yandex.by*

Предлагаются результаты идентификационного, сравнительно-типологического анализа бронзового топора типа *Nortysken*, а также сопутствующего ему топора типа *Goloty* бронзового века, которые найдены в 2022 г. возле Давид-Городка (Столинский район, Брестская область). Регистрация артефакта и археологическое обследование места обнаружения находки проводилась автором в 2022 г. Топор типа *Nortysken*, который мог использоваться в качестве оружия, соответствует признакам восточных прибалтийских топоров и датируется соответственно III периодом бронзового века. Хронология топора типа *Goloty*, согласно аналогиям на территории Польши, определяется на окончание I и начало II периода бронзового века. Найденные топоры – импорт из прибалтийских регионов через басейн Буга в Припятском Полесье. Использование рассмотренных импортных бронзовых топоров происходило в тшцінецкий период (средний и поздний этапы развития) и было, вероятно, связано с востребованностью раннего металла носителями тшцінецкой культуры Припятского Полесся.

Ключевые слова: Припятское Полесье; бронзовый век; бронзовые топоры; сравнительно-типологический анализ; тшцінецкий культурный круг.

BRONZE AXE OF THE NORTYCKEN TYPE IN THE LOWER REACHES OF THE GARYN RIVER

M. M. Kryvaltsevich

*The Institute of History of the NAS of Belarus, Academic str., 1,
220072, Minsk, Republic of Belarus, mikola.kryvaltsevich@yandex.by*

The results of the identification, comparative and typological analysis of the bronze axe of the *Nortycken* type, as well as the accompanying axe of the *Goloty* type of the Bronze Age, found in 2022 near Davyd-Garadok (Stolin district, Brest region), are presented. The registration of the artifact and the archaeological survey of the place of the find discovery were carried out by the author in 2022. The axe of the *Nortycken* type, which could have been used as a weapon, corresponds to the characteristics of the eastern Baltic axes and is dated to the III period of the Bronze Age. The chronology of the *Goloty* type axe, according to analogies on the territory of Poland, is determined at the end of the I and the beginning of the II period of the Bronze Age. The found axes are imports from the Baltic regions through the Bug basin to Prypyat Palesse. The use of the imported bronze axes under consideration occurred during the Trzciniac period (middle and late stages of development) and was probably related to the demand for early metal by the bearers of the Trzciniac culture in Prypyat Palesse.

Keywords: Prypyat Palesse; Bronze Age; bronze axes; comparative typological analysis; Trzciniac cultural circle.

Паступова пашыраецца колькасць знаходак металічных вырабаў эпохі бронзы, знойдзеных апошнім часам на тэрыторыі Беларусі. Колькаснае павелічэнне суправаджаецца адкрыццём новых тыпаў і катэгорый медна-бронзавых артэфактаў. Да такога роду знаходак адносіцца бронзавая сякера нартыкенскага тыпу, якая выяўлена ў нізоўях Гарыні (Прыпяцкае Палессе) каля Давыд-Гарадка ва ўрочышчы «Баравое Поле» (рыс. 1, 2). Сякера тыпу *Nortycken* упершыню знойдзена на тэрыторыі Беларусі. «Баравое Поле» – месца выяўлення яшчэ адной знаходкі – бронзавай сякеркі тыпу *Goloty* (рыс. 3). З фіксацыяй згаданых спецыфічных для бронзавага веку Беларусі тыпаў сякер адкрываецца перспектыва для ўдакладнення часу, накірункаў і шляхоў паступлення на Прыпяцкае Палессе балтыйскага імпарту. Знаходкі дазваляюць выказаць некаторыя меркаванні пра іх функцыянальнае выкарыстанне і мэтавую запатрабаванасць, што, несумненна, пашырае наша ўяўленне пра эпоху бронзы на тэрыторыі Беларускага Палесся.

Сякера нартыкенскага тыпу (рыс. 1, 2) выпадкова знойдзена вясной 2022 г. жыхаром г. Давыд-Гарадка (Столінскі раён, Брэсцкая вобласць) у мясцовасці «Баравое Поле», што на поўдзень ад заходняй гарадской ускраіны Давыд-Гарадка (рыс. 4, А). Выраб захоўваецца ў знаходчыка. Вывучэнне сякеры і абследаванне месца яе выяўлення праводзілася мной у красавіку і чэрвені 2022 года. «Баравое Поле» – параўнальна вялікія па плошчы пяс-

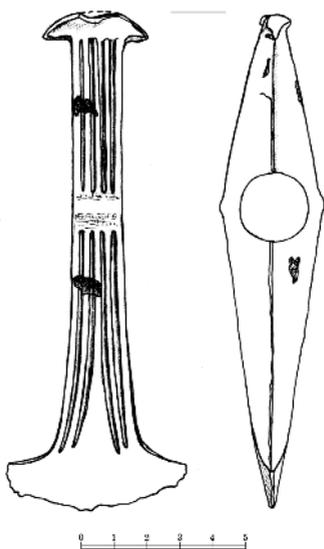
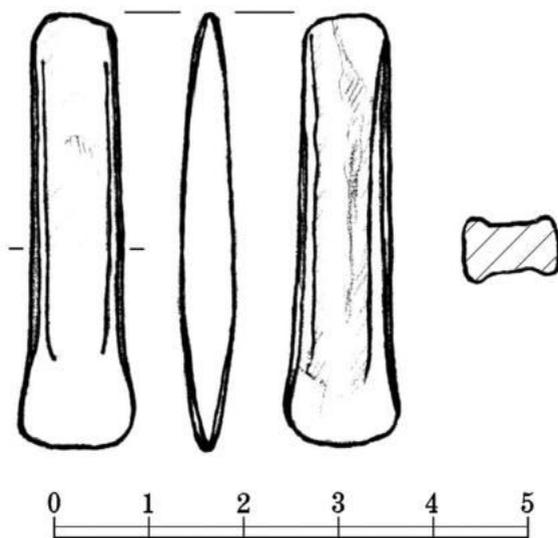

Рис. 1. Давыд-Гарадок, урочышча «Баравое Поле». Бронзавая сякера нартыкенскага тыпу.
Малонак аўтара

Рис. 2. Давыд-Гарадок, урочышча «Баравое Поле». Бронзавая сякера нартыкенскага тыпу.
Фотаздымак аўтара

Рыс. 3. Давыд-Гарадок, урочышча «Баравое Поле». Бронзавая сякерка тыпу *Goloty*.
Малюнак аўтара

чанья і ўзаранья пагоркі ў правабярэжжы Гарыні, якія ўзвышаюцца паміж старыцамі і забалочанымі нізінамі даліны ракі. Паўднёва-заходняя ўскраіна «Баравога Поля» перакапаная кар’ерамі і ямамі.

Паводле паведамлення знаходчыка і непасрэднага дакладнага ўказання месца выяўлення артэфакта, сякера выкапана на невялікай глыбіні ў пераадкладзенай глебе, побач з кар’ерамі, на пераходзе паўднёвага схілу ўзвышша ў забалочаную нізіну (рыс. 4, А). Глебавы пласт пагорка па схілу быў пашкодзаны бульдозерам і ссунуты ў высокі вал на край пойменнай нізіны. На месцы, дзе была знойдзена сякера, па краю пойменнай нізіны перад валам ссунутай глебы захаваліся сляды невялікай капанай ямы (рыс. 5).

У чэрвені 2022 г. мной зачышчалася месца выяўлення сякеры. Прасочваліся чорныя тарфяністыя пойменныя адклады (таўшчыня да 40 і больш см), якія перакрываліся шэрай перамяшанай глебай (таўшчыня да 15 см). Пад торфам залягалі супескі і аплясчаныя суглінкі бялёса-жаўтлявага колеру. Вынікае, што на момант выкопвання сякеры, мабыць, ляжала ў перамяшанай шэрай глебе, якую бульдозер зрэзваў ў нізіне і ссваў у вал. Маімі зачысткамі побач з ямай, дзе знайшлі сякеру, на адлегласці каля 40 см ад яе, у змяшанай шэрай глебе быў выяўлены крамянёвы пласціністы скол з часткамі рэтушы па аднаму краю.

Рыс. 4. Давыд-Гарадок, урочышча «Баравое Поле»:

Лакалізацыя збора артефактаў на месцазнаходжаннях 1 і 2 з вылучэннем месцаў выяўлення
 бронзавых сякер нартыкенскага тыпу (А) і тыпу Gołoty (Б);

з выкарыстаннем карты онлайн сэрвіса Google Maps

Рыс. 5. Давыд-Гарадок, урочышча «Баравое Поле».
Месца выяўлення (А) бронзавай сякеры нарттыкенскага тыпу.
Фотаздымак М. М. Крывальцэвіча (каравік 2022 г.)

Знойдзены на «Баравым Полі» бронзавы выраб ідэнтычны балтыйскім бронзавым сякерам нарттыкенскага тыпу, якія вылучаюцца характэрнымі марфалагічнымі паказнікамі, арнаментальным аздабленнем і тэхналогіяй вырабу. Сякеры параўнальна доўгія і вузкія, з выразна пашыранымі лёзавай і абушковай часткамі, з жалабатымі аздабленнямі па тулаву, з круглай адтулінай для мацавання рукаяткі [гл., напрыклад: 1, *tafel* 14b, 16g, 20d, k; 2, с. 24–27; 3, *рав.* 6, 87, 149, 155, 162].

У сякеры з «Баравога Поля» (рыс. 1, 2) наступныя метрычныя параметры: агульная даўжыня – 150 мм; шырыня ляза – 55 мм; шырыня абушка – 31 мм; максімальная шырыня тулава з пярэдняга боку на месцы адтуліны для рукаяткі – 30 мм; дыяметр адтуліны – 20 мм; таўшчыня тулава на месцы адтуліны – 15 мм. Абушок сякеры пашыраны. Лязо шырокае, але, напэўна, першапачаткова было куды шырэй і рабілася з акруглым лёзавым краем, як тое вынікае з традыцыйных для такіх сякер форм. Пры выглядзе з пярэдняга боку ў сякеры амаль ромбападобная форма. Максімальнае пашырэнне тулава на бакавых паверхнях падкрэсліваецца акруглымі гарызантальнымі кантамі. Вузкая паверхня бакавых граняў вышэй і ніжэй згаданых акруглых кантаў аз-

доблена жалабкамi: верхні блок з чатырох жалабкоў даўжынёй амаль 47 мм і шырынёй каля 2 мм; ніжні блок таксама з чатырох жалобкоў (даўжыня каля 70 мм), якія загінаюцца і разыходзяцца парамі ў накірунку да шырокага ляза.

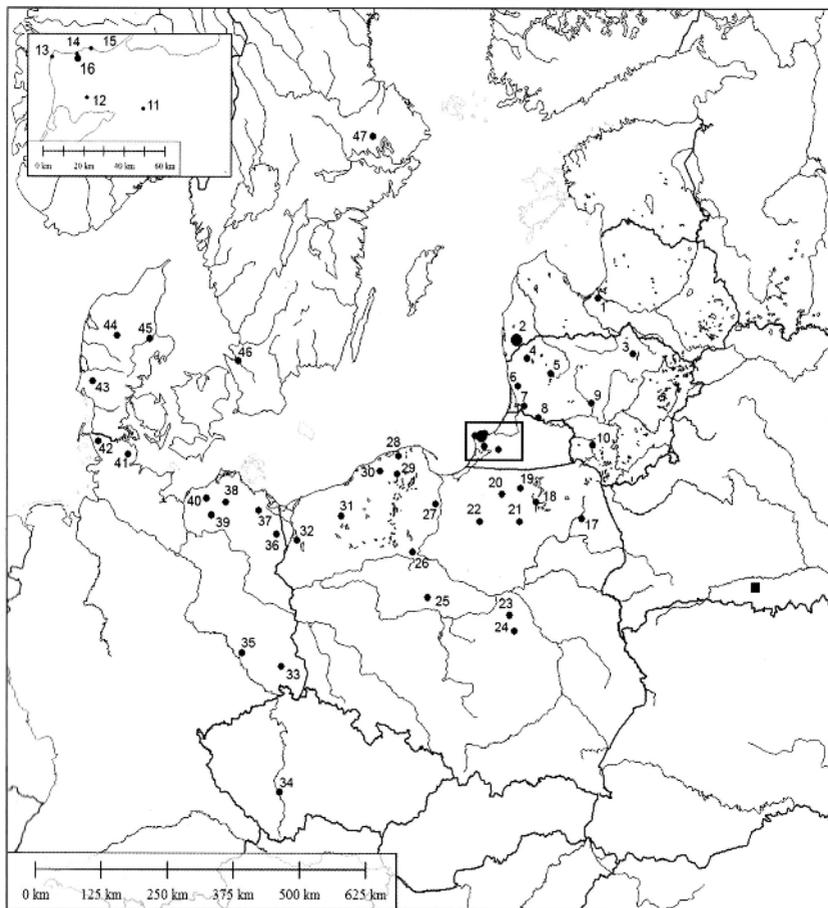
Сякера адліта ў двухбакавай раз'ёмнай форме. На паверхнях пярэдняга і тыльнага бакоў вырабу захаваліся і добра праглядаюцца сляды ліцейнага шва (рыс. 1, 2). Паводле эксперыметальнага мадэлявання тэхналогіі ліцця сякер нартыкенскага тыпу, літнік знаходзіўся ў абушковай частцы вырабу [4, s. 65–70]. Сляды і якасць ліцця заўважаюцца на паверхнях давід-гарадоскай сякеры ў выглядзе дробных лакун-ямак (рыс. 2). Лязо сякеры моцна спрацаванае, і, напэўна, цягам эксплуатацыі зменшанае ў памерах, з шматлікімі вышчарбінамі і няроўнасцямі па краю. Абушок пашыраны і крыху прыплюшчаны па верхняму краю. Верхняя частка абушка пасярэдзіне збітая, утвараючы вышчарбленае паглыбленне. У двух месцах тулава сякеры, на ўчастках арнаментаванай бакавой паверхні заўважаюцца глыбокія выбаіны, якія маглі ўтварыцца ў старажытнасці ў выніку жорсткіх і моцных удараў. Сляды пашкоджанняў, а менавіта, зношанае і вышчарбленае лязо, выбаіны ад ўдараў на адной з бакавых арнаментаваных паверхняў, збітая частка абушка, усюсна сведчаць, што сякера магла выкарыстоўвацца ў якасці зброі.

Асноўныя арэалы распаўсюджвання сякер нартыкенскага тыпу прасціраюцца ўздоўж балтыйскага ўзбярэжжа ад Даніі да Латвіі [4, *žemēl 6*] (рыс. 6). Большая іх частка лакалізавана ва Усходняй Прыбалтыцы [2, с. 27]. Тып вылучаны паводле адпаведнай серыі сякер, знойдзеных у скарбе каля паселішча *Nortycken* ва Усходняй Прусіі (цяпер Гарбатаўка Зялёнаградскага раёна Калінінградскай вобласці, Расія) [4, *žemēl 6: № 16, pav. 115*] (рыс. 6, 16). Сякеры з *Nortycken* адліваліся ў ліцейных формах двух відаў. Вырабы захаваліся з незагладжанымі ліцейнымі швамі [2, с. 26]. У адной форме адлівалі сякеры, якія знойдзены ў скарбе з *Kaleji* (Ліепайскі раён, Латвія) [4, *žemēl 6: № 2, pav. 113*] (рыс. 6, 2). У сямі сякер з *Kaleji* ліцейныя швы таксама незагладжаныя [2, с. 26]. У такім разе, згаданыя сякеры і з *Nortycken*, з *Kaleji* – свежа прыгатаваныя і без практычнага ўжытку вырабы, змешчаныя на захаванне.

У свой час латвійскі археолаг Эдуард Штурмс, аналізуючы бронзавыя вырабы Усходняй Прыбалтыкі, упершыню звярнуў увагу на марфалагічныя адрозненні заходніх і ўсходніх груп сякер [1], якія пазней у літаратуры характарызаваліся адзнакамі вырабаў нартыкенскага ўсходняга і заходняга тыпаў з адгалінаваннямі на падтыпы [гл., напрыклад: 5, s. 43–47, 100–101; 6, s. 55; 7, s. 30–31; 2, с. 24]. Усходні тып адрозніваецца параўнальна меншымі агульнымі памерамі, шырэйшай паўкруглай лезавай часткай, пашыраным прыплюшнутым абухам. Назіраюцца таксама некаторыя асаблівасці сякер усходняга тыпу ў арнаментальным аздабленні і яго размяшчэнні на паверхні вырабаў.

Сякеры ўсходняга тыпу распаўсюджваліся ў рэгіёнах ад Паўночнай Германіі да Латвіі. Заходні тып лакалізуецца адпаведна ў заходніх рэгіёнах пашырэння. Зрэшты, даследчыкі адзначаюць, што сякеры заходняга тыпу сустракаюцца і на ўсходнепрыбалтыйскіх тэрыторыях [гл., напрыклад: 7, s. 30–31; 2, с. 24–26].

Знойдзеная каля Давыд-Гарадка сякера адпавядае прыкметам вырабаў ўсходняга нартыкенскага тыпу. Яна блізкая і аналагічная па форме і параметрах шматлікім знаходкам з тэрыторыі Польшчы, Паўднёва-Ўсходняй і

Рыс. 6. Карта распаўсюджання сякер нартыкенскага тыпу [паводле: 4, žemėl 6]: спіс пунктаў з нумарамі гл.: [4, žemėl 6], чорны квадрат – абзначэнне лакалізацыі сякеры ў нізоўях Гарыні каля Давыд-Гарадка

Усходняй Прыбалтыкі. Напрыклад, з давид-гарадокскай сякерай, звяртаючы ўвагу на марфалогію і арнаментцыю, збліжаецца серыя сякер з скарбу у *Nortycken* [параўн.: 4, раv. 115]. Назіраецца падабенства палескай знаходкі з сякерамі скарбу *Kaleji* ў Латвіі [4, раv. 113, lentelė IX]. Вырабы, блізкія і ідэнтычныя знаходцы з Давыд-Гарадка, сустракаюцца сярод сякер усходняга нартыкенскага тыпу Літвы [параўн., напрыклад: 3, раv. 6, 87, 155; 2, табл. VII: 2, 3, 6]. *Goniądz* – месцазнаходжанне сякеры нартыкенскага тыпу ў басейне р. Нарэў на тэрыторыі паўночна-ўсходняй Польшчы [7, tabl. 25: 3]. Выраб з *Goniądz* амаль ідэнтычны сякеры з Давыд-Гарадка. *Goniądz* у басейна Нарава, а таксама *Czubin, Krobów* у басейне сярэдняй Віслы [4, žemėl 6: № 17, 23, 24] – самыя ўсходнія месцазнаходжанні сякер нартыкенскага тыпу на землях Польшчы і найбольш тэрытарыяльна набліжаныя да Палесся. Яны могуць абазначаць верагодны накірунак распаўсюджання сякер нартыкенскага тыпу з прыбалтыйскіх тэрыторый на ўсход, у тым ліку на Прыпяцкае Палессе. Неабходна таксама дадаць, што прыкладам блізкай па форме сякеры з Давыд-Гарадка з’яўляецца знаходка з населенага пункта *Miejska Wieś* у паўночна-ўсходняй Польшчы [параўн.: 6, гус. 42d].

Пры вырашэнні праблемы храналогіі, і ў першую чаргу сякер нартыкенскага ўсходняга тыпу, неабходна звярнуць увагу на некаторыя версіі паходжання і эвалюцыі згаданых артэфактаў. Многія даследчыкі пагаджаюцца з тым, што нартыкенскія сякеры ўсходняга тыпу вылучаюцца арыгінальнай формай і іншымі характарыстыкамі, і ва ўсходніх рэгіёнах іх пашырэння сярод металічных матэрыялаў папярэдніх перыядаў не прасочваецца эвалюцыйны шэраг іх развіцця. У сувязі з гэтым дапускаецца, што вытокі генезіса ўсходняга тыпу варта шукаць у заходніх рэгіёнах распаўсюджання сякер нартыкенскага тыпу, дзе яны датуюцца больш раннім часам [5; 6, s. 55; 7, s. 30–31; 2, с. 26–27]. У сувязі з праблемай паходжання і пошукаў першапачатковых цэнтраў іх вытворчасці і распаўсюджання звяртаецца ўвага на два аспекты. Першы аспект – гэта канцэнтрацыя вялікай колькасці сякер ўсходняга тыпу ва Усходняй Прыбалтыцы і іх наяўнасць у скарбах. Другі – прысутнасць серый сякер нартыкенскага ўсходняга тыпу, адлітых у адной-дзвюх формах і з неапрацаванымі ліцейнымі швамі (гл., напрыклад *Nortycken, Kaleji*) [4, раv. 113, 115, lentelė IX; 2, с. 26–27]. Літоўская даследчыца Агне Чывілітэ мяркуе з гэтай нагоды, што ў выпадку з сякерамі нартыкенскага тыпу, як і некаторых іншых усходнебалтыйскіх бронзавых вырабаў, гаворка, напэўна, не павінна весціся пра іх вытворчасць мясцовымі майстрамі. Мабыць, з улікам распаўсюджання сякер у рэгіёнах уздоўж Балтыйскага мора і практыкі тагачаснай металавытворчасці, якая патрабуе дасведчанасці і пэўнай традыцыі, майстры былі прыезжымі і займаліся вытворчасцю сякер непасрэдна на ўсходнебалтыйскіх тэрыторыях [4, с. 234–235]. Услед за іншымі спецыялістамі Агне Чывілітэ сцвярджае, што ўласна ўсходне-прыбалтыйская мясцо-

вая металавытворчасць пачала распаўсюджвацца з IV перыяду эпохі бронзы (1100–900 cal. BC), калі ў культурных пластах ранніх умацаваных паселішчаў адзначалася вялікая колькасць форм для адліўкі бронзавых вырабаў і іншых прыстасаванняў для працы з металам, а таксама ва ўжытку пашырыліся адмысловыя прыбалтыйскія тыпы бронзавых артэфектаў [4, s. 235].

Як мяркуюць некаторыя навукоўцы, заходні нартыкенскі тып сякер мог з’явіцца ўжо ў перыяд II (1500–1300 cal. BC) паўночнаўрапейскага бронзавага веку [гл., напрыклад: 6; 2, с. 26–27]. У дачыненні да ўсходняга нартыкенскага тыпу сякер на тэрыторыі Усходняй Прыбалтыкі, Польшчы абгрунтаўваецца думка іх найбольш верагоднага распаўсюджвання ў III перыядзе (1300–1100 cal. BC) эпохі бронзы [5, s. 43–47, 100–101; 7, s. 30–31; 2, с. 26–27]. Храналогія на III перыяд вынікае з тыпалагічнага комплекснага аналізу скарбаў. Прыведзены мной пералік аналагічных і блізкіх давыд-гарадокскай знаходцы сякер з тэрыторыі Польшчы, Усходняй Прыбалтыкі [параўн.: 7, s. 30–31, tabl. 40: 1; 65: 4; 6, s. 55, гус. 42d; 2, с. 26–27, табл. VII: 2, 3, 6] дазваляе датаваць палескую сякеру на III перыяд эпохі бронзы.

Вызначаны інтэрвал часу (III перыяд бронзавага веку) на Прыпяцкім Палессі адпавядае пазняму этапу развіцця тшцінецкага культурнага кола. Храналогія палескіх тшцінецкіх помнікаў вызначаецца ў межах каля 1700/1600 – 1200/1000 гг. да н. э. [гл., напрыклад: 8, с. 45–46]. Тшцінецкі матэрыял, а гэта ў першую чаргу кераміка і крэмнёвыя вырабы, прысутнічае на Пагарыні, у тым ліку каля Давыд-Гарадка. Асобныя фрагменты керамікі, якія нагадваюць тшцінецкі посуд, знойдзены мной у 2022 г. на «Баравым Полі» – лакалізацыя паверхневых збораў № 1 (рыс. 4, 1), г. зн. побач з месцам выяўлення бронзавай сякеры нартыкенскага тыпу. Сляды помнікаў тшцінецкага культурнага кола адзначаліся таксама ўздоўж старарэччаў Гарыні каля вёсак Велямічы (паверхневыя зборы В. С. Вяргей, М. М. Крывальцэвіча і інш.), Альпень (паверхневыя зборы Г. М. Бяліцкай у 2019 г.), што насупраць Давыд-Гарадка і «Баравога Поля». Такім чынам, выкарыстанне бронзавай сякеры адбывалася ў позні тшцінецкі перыяд і было, напэўна, звязана з запатрабаванасцю носьбітаў тшцінецкай культуры ў раннім метале. Мабыць, менавіта тшцінецкае насельніцтва пачынае практыкаваць спажыванне металічнага імпарту на тэрыторыі Прыпяцкага Палесся, тым самым распачынаючы ў рэгіёне ранні бронзавы век [параўн.: 8, с. 39–52].

У 2022 г. на «Баравым Полі», на паўночным схіле пагорка, на месцы лакалізацыі знаходак № 2 (пункт Б) (рыс. 4, 2, Б), а гэта прыблізна праз 0,5 км на поўнач ад пункта (А) выяўлення сякеры нартыкенскага тыпу, тым жа жыхаром Давыд-Гарадка на раллі знойдзены яшчэ адзін металічны артэфакт эпохі бронзы – металічная сякерка малых памераў з закраінамі (рыс. 3). Бронзавы артэфакт захоўваецца ў калекцыі знаходчыка. Месца выяўлення паказана знаходчыкам і абследавалася мной у красавіку і чэрвені 2022 г.

Метрычныя параметры прылады (рыс. 3): даўжыня – 45 мм; шырыня ляза – 12 мм; шырыня абушка – 9 мм; максімальная таўшчыня – 6 мм. У сякеркі крыху пашыранае і закругленае лязо. Край абушка тонкі і закруглены. Пры бакавым выглядзе ў прылады завостраныя абушковая і лёзавая часткі з плаўным і максімальным пашырэннем закраін пасярэдзіне. Закраіны параўнальна нізкія (вышыня да 1 мм). Яны закруглена-завужаныя на верхніх краях і пашыраныя ў аснованні. На бакавых гранях сякеркі няма слядоў ліцейнага шва. Паміж закраін, на адной з шырокіх плашчынаў вырабу прасочваецца няроўная вертыкальнай скіраванасці лажбіна з наплывамі металу. На супрацьлеглай плашчыне сляды падобнай лажбіны ёсць толькі на ніжняй паверхні – бліжэй да ляза. Згаданыя дэталі няроўнасці паверхні на плашчынах і вертыкальных лажбін на іх мажліва сведчаць пра тэхналагічны прыём падпраўкі сякеркі коўкай (ударамі па бакавых гранях?) на апошнім этапе апрацоўкі.

Аргэфект паводле асноўных марфалагічных элементаў нагадвае раннія бронзавыя сякеры з закраінамі эпохі бронзы. Адна з асаблівасцяў давід-гарадоцкага вырабу з месцазнаходжання № 2 – вельмі малыя памеры для сякеры (рыс. 3). Форма знаходкі адпавядае тыпу *Goloty*, які вылучыў польскі археолог Анджэй Шпунар [9, s. 58, tafel 17: 311]. Лакалізацыя тэрыторыі пашырэння згаданага тыпу абмяжоўваецца паўночнымі ўскраінамі цэнтральнай Польшчы – нізоўямі Віслы і вярхоўямі ракі Нотэц (правы прыток Варты) [9, tafel 37: A]. Даўжыня сякерак тыпу *Goloty* на тэрыторыі Польшчы – ад 66 да 82 мм [9, s. 58], што ў пэўнай ступені адрознівае іх у параўнанні з давід-гарадоцкай знаходкай (45 мм). Тым не менш іх марфалагічнае падабенства бяспрэчнае. А. Шпунар схіляецца да датавання сякер тыпу *Goloty* у межах заканчэння перыяду I і пачатку перыяду II эпохі бронзы [9, s. 58], г. зн. прыблізна на сярэдзіну II тыс. да н. э.

У такім разе, з улікам магчымай храналогіі сякер тыпу *Goloty*, эпізод выкарыстання давід-гарадоцкай сякеркі з месцазнаходжання № 2 прыходзіцца на сярэдні этап тшцінецкай культуры палескага бронзавага веку. Адзін з верагодных накірункаў сувязі раёнаў лакалізацыі сякер тыпу *Goloty* і нізоўяў Гарыні на Палессі мог пралягаць праз басейн Віслы і Заходняга Буга ў басейн верхняй Прыпяці.

У выніку вывучэння давід-гарадоцкай сякеры нартыкенскага тыпу з нізоўяў Гарыні і мікрарэгіянальна спадарожнай ёй сякеркі з закраінамі тыпу *Goloty* можна прапанаваць наступныя заключныя высновы:

1. Сякера ўсходняга нартыкенскага тыпу з нізоўяў Гарыні – пакуль адзіная знаходка на тэрыторыі Беларусі. Асноўная тэрыторыя іх распаўсюджвання лакалізуецца ў прыбалтыйскіх рэгіёнах ад Паўночнай Германіі да Латвіі. Храналагічны этап ужывання ўсходняга тыпу на тэрыторыі Польшчы і Усходняй Прыбалтыкі прыходзіцца на III перыяд паўночнаеўрапейскага брон-

завага веку, што можа адпавядаць позняму тшцінецкаму перыяду на Палессі і непасрэдна на Пагарыні. Мяркуецца, у адпаведнасці з фіксацыяй слядоў выкарыстання, сякера ўжывалася ў якасці зброі.

2. Давыд-гарадокская сякера нартыкенскага тыпу – імпарт з асноўных тэрыторый іх распаўсюджання. Шляхі пранікнення вырабу маглі пралягаць праз басейн Віслы – Заходняга Буга і басейн верхняй Прыпяці.

3. Яшчэ адна бронзавая знаходка з «Баравога Поля» – сякерка з краінамі, якая амаль ідэнтычная тыпу *Goloty* з прыблізнай храналогіяй на заканчэнне перыяду I і пачатак перыяду II паўночнаеўрапейскага бронзавага веку. Імпарт вырабу ў нізоўі Гарыні прыходзіцца на сярэдні этап развіцця палескіх тшцінецкіх помнікаў. З улікам асноўных раёнаў іх распаўсюджання – паўночныя тэрыторыі цэнтральнай Польшчы – накірункі пранікнення маглі праходзіць праз басейны Віслы, Заходняга Буга і Прыпяці.

4. Выкарыстанне разгледжаных імпартаваных бронзавых сякер адбывалася ў тшцінецкі перыяд (сярэдні і позні этапы развіцця) і было, напэўна, звязана з запатрабаванасцю ранняга метала носьбітамі тшцінецкай культуры Прыпяцкага Палесся, а значыць, у першую чаргу, з адпаведнымі зменамі ў сацыяльным развіцці тагачаснага палескага насельніцтва.

Падзякаванні: аўтар ўдзячны А. Ю. Ткачову за камп’ютарную апрацоўку ілюстрацый да артыкула.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Šturms E.* Die ältere Bronzezeit im Ostbaltikum. Berlin–Leipzig: Walter de Gruyter, 1936. 155 s. (Vorgeschichtliche Forschungen. Heft 10).
2. *Григалавичене Э., Мяркявичус А.* Древнейшие металлические изделия в Литве. Вильнюс: Моклас, 1980. 144 с.
3. *Merkevičius A.* Ankstyvieji metaliniai dirbiniai Lietuvoje. Vilnius: Versus aureus, 2011. 176 p.
4. *Čivilytė A.* Žmogus ir metalas priešistorėje: žvilgančios bronzos trauma. Vilnius: Diemedžio, 2014. 272 p.
5. *Dąbrowski J.* Zabytki metalowe epoki brązu między dolną Wisłą a Niemnem. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1968. 231 s.
6. *Dąbrowski J.* Epoka brązu w Północno-Wschodniej Polsce. Białystok: Białostockie Towarzystwo Naukowe, 1997. 188 s.
7. *Blajer W.* Skarby ze starszej i środkowej epoki brązu na ziemiach Polskich. Kraków: Wydawn. Nauk., 1999. 475 s.
8. *Крывальцэвіч М. М.* Праблемы перыядызацыі і храналогіі эпохі бронзы на тэрыторыі Паўднёвай Беларусі // ГАЗ. 2006. № 22. С. 39–52.
9. *Szpunar A.* Die Beile in Polen I (Flachbeile, Randleistenbeile, Randleistenmeißel) // Prähistorische Bronzefunde. 1987. Abt. IX, Bd. 16. 164 s.